

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ

Відображена загальна характеристика сучасного стану економічної політики підприємств легкої промисловості Житомирської області. Проаналізовано основні показники господарсько-фінансової діяльності та запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва регіону. Розкрито роль інтелектуального капіталу в розвитку галузі легкої промисловості та викладено рекомендації щодо поліпшення формування її економічної політики

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку виробничого комплексу Житомирщини легка промисловість залишається однією із найбільш важливих галузей економіки області, стратегічне значення якої пов'язане із виробництвом товарів народного споживання непродуктового характеру. Продукція легкої промисловості направлена на задоволення потреб населення (тканини, одяг, взуття та інші предмети споживання) і використовується в суміжних галузях промисловості у вигляді сировини та допоміжних матеріалів.

Тому забезпечення конкурентоспроможності та конкурентостійкості підприємств легкої промисловості області є суттєвим фактором підвищення ефективності використання та розвитку потенціалу більшості підприємств регіону, для чого поряд з пошуком шляхів раціонального поєднання наукових підходів і мистецтва управління та прийняття господарських рішень на підприємствах області необхідно запропонувати або активізувати ефективну технологію формування стратегії управління інтелектуальним капіталом підприємств легкої промисловості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтелектуальний капітал, або капітал знань – це продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль, який має відповідні ознаки капіталу і одночасно відтворює характерні лише йому специфіку і особливості. Поняття “інтелектуальний капітал” як економічний термін було сформовано наприкінці 50-х років ХХ століття. В 60-ті роки сутність даної категорії продовжували досліджувати передові вчені та практики, відомий науковець П. Друкер в своїх наукових працях звертав увагу на працівників, що оперують знаннями. І тільки в 80-х роках економічна категорія “інтелектуальний капітал” привернула увагу багатьох провідних вчених, найбільш відомі з яких Т. Стюарт, Л. Едвінссон, Х. Сент-Онж, Г. Петрарш, Ч. Армстронг, І. Нонака і Х. Такеучі, Л. Барух, Л. Колінд, К.-Е. Свейбі, Д. Амідон, М. Уїтлі, У. Буковіч, Р. Уїлльямс, Л. Прусак, М. Мелоун, П. Роумер, П. Сенге, Н. Бонтіс, Я. Морітсен, К. Нордстром і Й. Ріддерстрале, М. Юнд.

Сутність даної категорії досліджували українські науковці – А. Чухно, О. Кендюхов, П. Крайнев, О. Грішнова, О. Підпригора, О. Бутнік-Сіверський, О. Мельник, С. Зосько, І. Яремко.

Результати досліджень вчених є підставою для проголошення факту становлення якісно нового типу економіки – “економіки, що базується на знаннях”, яку в США в 1990-х роках назвали “ною економікою”. У цій економіці головна роль належить вартості, що створюється знаннями [1]. Схожу думку висловлює О.А. Грішнова, яка досліджує економічну роль освіти та професійної підготовки в сучасних умовах [2], О.А. Підпригора в своїх працях характеризує інтелектуальну діяльність, вказує на її різновиди та відводить головну роль цій діяльності, оскільки тільки за її участі можливо отримати інтелектуальний продукт [3].

Метою дослідження є вивчення та аналіз сучасного стану господарсько-фінансової діяльності підприємств легкої промисловості Житомирського регіону, визначення шляхів підвищення їхньої конкурентоспроможності та розкриття ролі інтелектуального капіталу в розвитку підприємств галузі.

Викладення основного матеріалу. Легка промисловість області являє собою комплекс виробничих підгалузей, які об'єднуються у три великі групи:

– *текстильна* (в тому числі, бавовняна, лляна, трикотажна, первинна обробка льону, виробництво нетканих матеріалів, виробництво текстильної галантереї та інші);

– *швейна*;

– *шкіряно-взуттєва*.

На початок 2008 року в області налічується

23 підприємства основного кола, що виробляють продукцію легкої промисловості (тобто, 6,7% їх загальної кількості). 17 підприємств відносяться до текстильної промисловості та здійснюють пошиття одягу, 6 – займаються виробництвом шкіри і шкіряного взуття. Переважна більшість підприємств має колективну форму власності. Загальний асортимент продукції легкої промисловості в області налічує понад п'ятдесят найменувань. Виробнича база підприємств галузі здатна щорічно переробляти 70 тис. тонн льоноволокна, виготовляти 12 млн. квадратних метрів лляних тканин, 28 млн. пар панчішно-шкарпеткових виробів та 5 млн. пар взуття. Частка продукції, виробленої підприємствами легкої промисловості, у загальнодержавному галузевому виробництві становить близько 4%.

Протягом останніх років становище легкої промисловості залишається доволі нестабільним (табл. 1). Скорочується кількість підприємств галузі та їх питома вага у загальній кількості суб'єктів господарювання, зростає частка непрацюючих підприємств, в результаті – відбувається поступовий спад темпів виробництва продукції. Незважаючи на збільшення обсягів реалізації продукції легкої промисловості у відпускних цінах підприємств на 11,3%, частка її виробів у загальному обсязі реалізації по області протягом аналізованого періоду скоротилася на 1,6% та у 2007 році становила 4,1% (для порівняння у 1990 р. значення вказаного показника складало 8,3%).

Таблиця 1 Основні показники функціонування легкої промисловості в області за період 2005-2007 років

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. до 2005 р., %
Кількість підприємств, од.	36	38	35	-2,8
Частка у загальній кількості, %	11,2	11,2	10,3	-0,9
Кількість непрацюючих підприємств, од.	5	5	5	0,0
Частка у загальній кількості, %	13,9	13,1	14,3	+0,4
Вартість давальницької сировини, використаної на виробництво продукції, у діючих цінах, тис. грн.	212730,2	237647,7	249047,8	+17,1
в т.ч. вартість сировини іноземних замовників	185815,0	190895,2	207886,1	+11,9
Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах підприємств, тис. грн.	256201,5	252076,0	285112,4	+11,3
Частка у загальному обсязі реалізованої продукції області, у %	5,7	4,7	4,1	-1,6
Індекси промислового виробництва (у порівнянних цінах) до попереднього року, %	105,0	107,0	97,5	-7,5

Загальну динаміку обсягів виробництва основних видів продукції легкої промисловості подано на рис. 1, 2, 3.

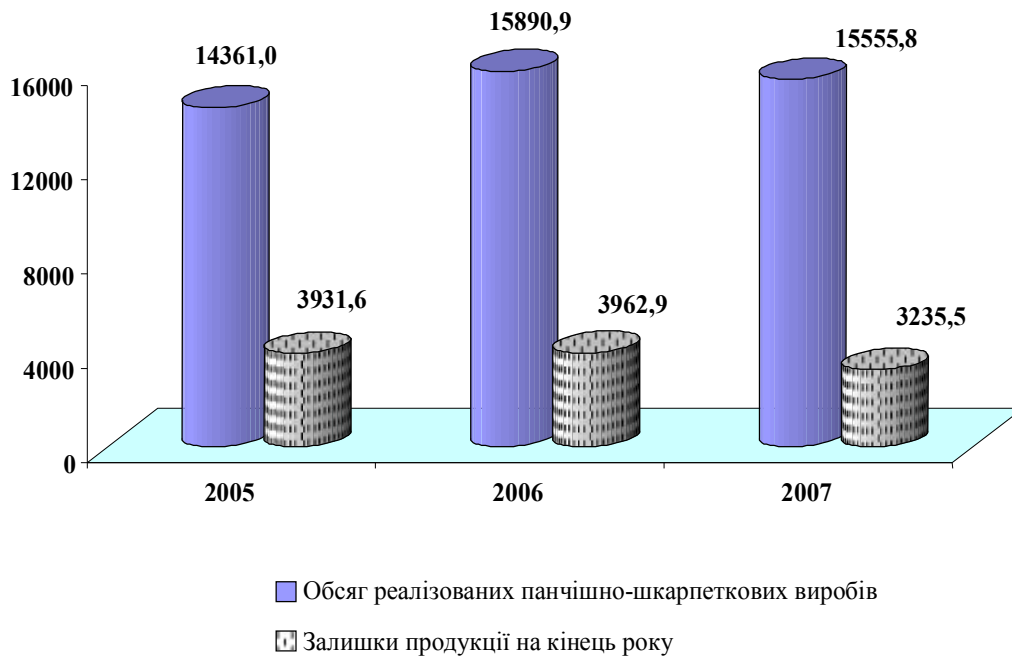

Рис. 1. Виробництво та реалізація панчішно-шкарпеткових виробів за період 2005-2007 років, тис. пар

Невизначеність попиту на переважну більшість продукції викликає неритмічність виробничого циклу та спричиняє накопичення значної величини нереалізованих залишків готової продукції на складах підприємств.

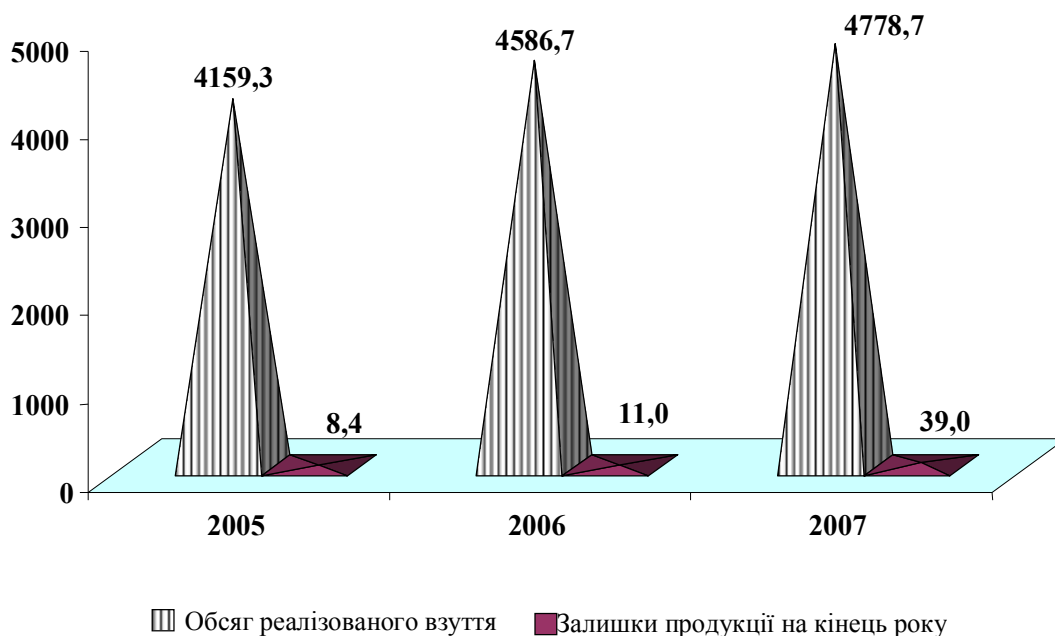

Рис. 2. Виробництво та реалізація взуття за період 2005-2007 років, тис. пар

Стабільним залишається обсяг реалізації тканин із натуральних волокон (без бавовни), попит на які (через низький вміст штучних та синтетичних складових) залишається стабільним як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

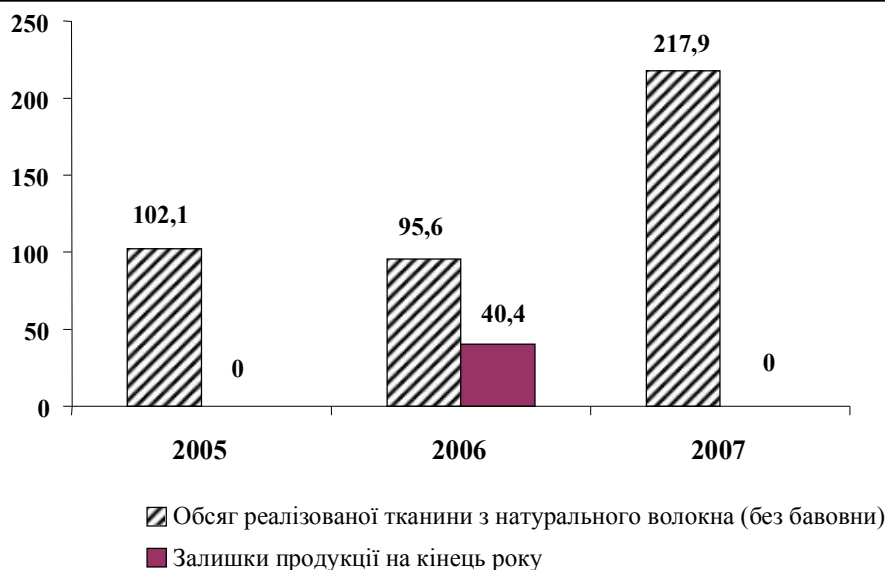

Рис. 3. Виробництво та реалізація тканин за період 2005-2007 років, тис. м.кв.

Основними проблемами, які сьогодні стримують ефективний розвиток легкої промисловості області є:

– нестабільність ситуації через невизначеність попиту, пов'язаної із залежністю від іноземних замовлень на продукцію;

– недостатня забезпеченість якісними сировинними ресурсами вітчизняного виробництва, що обумовлює низьку якість виготовленої продукції та, як наслідок, недостатню її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках та недостатнє завантаження виробничих потужностей на підприємствах галузі;

– низька продуктивність праці та потреба подальшої механізації та автоматизації виробничих процесів на підприємствах галузі;

– недостатній рівень управління інтелектуальним капіталом з урахуванням

поточних та майбутніх змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємств легкої промисловості;

– недопоставки (невчасні поставки) давальницької сировини, що викликає розбалансування виробничих циклів та технологічних схем;

– нерівні умови конкуренції на внутрішньому ринку через його перенасичення імпортними товарами і продукцією невідомого походження та нелегального виробництва.

Наявність протягом тривалого часу вищезазначених проблем призвела до того, що діяльність переважної більшості підприємств галузі залишається недостатньо ефективною, а в деяких випадках – збитковою та нерентабельною (табл. 2).

Таблиця 2. Фінансові результати функціонування галузі легкої промисловості протягом 2005-2007 років

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. до 2005 р., %
1	2	3	4	5
Фінансовий результат (сальдо), тис. грн.	-15471,2	-6174,8	1483,5	x
Частка прибуткових підприємств, %	56,3	57,7	57,7	+1,4
Сума прибутку, тис. грн.	4792,3	5733,6	11596,8	+142,0
Частка збиткових підприємств, %	43,7	42,3	42,3	-1,4
Сума збитку, тис. грн.	20263,5	11908,4	10113,3	-50,1
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	27158,4	36824,3	87220,7	+221,2
Темпи росту (зниження) до минулого року дебіторської заборгованості, %	102,4	134,6	238,1	+135,7
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	61828,6	84989,1	62588,6	+1,2
Темпи росту (зниження) до минулого року кредиторської заборгованості, %	106,2	102,3	91,6	-14,6

Так, незважаючи на загальну тенденцію до певної стабілізації фінансового становища в галузі, протягом аналізованого періоду фінансовий результат у 2007 році залишався незначним, але позитивним – при від’ємному його значенні протягом 2005-2006 років. Істотною (*незважаючи на скорочення удвічі суми збитків*) залишається питома вага збиткових підприємств. Також зафіксовано стабільне нарощування дебіторської заборгованості (у 3,2 рази), зокрема зростає частка простроченої заборгованості та термін її прострочки, що зв’язує обігові кошти підприємств та обмежує їх фінансові можливості.

Саме з фінансовими труднощами пов’язаний увесь ланцюг таких негативних явищ як зниження попиту на продукцію та втрата ринків збуту, що в свою чергу обумовлює зменшення обсягів виробництва, вивільнення виробничих потужностей та скорочення обсягу оборотного капіталу. В таких умовах подальше майбутнє

підприємств залежить від спроможності оздоровити себе та відновити свою платоспроможність. Аналіз діяльності легкої промисловості свідчить, що головними проблемами післяприватизаційного періоду для підприємств галузі залишаються реструктуризація боргів минулих років, низький рівень залучення інвестицій, відчуження зайвого майна та земельних надлишків, недостатній обсяг обігових коштів та податкове і платіжне навантаження.

Не зважаючи на те, що ефективність функціонування підприємств багато в чому визначається їх територіальним розміщенням, для легкої промисловості характерна менш виражена, порівняно з іншими галузями, територіальна спеціалізація при відносно рівномірному розміщенні виробничих об’єктів по території області (табл. 3). Водночас, основне виробництво продукції зосереджене в містах Бердичеві і Житомирі та Новоград-Волинському і Смільчинському районах.

Таблиця 3. Частка легкої промисловості у обсязі продукції, реалізованої у містах та районах області в 2007 році

(у відсотках до обсягу продукції в цілому)

	Частка легкої промисловості у загальному обсязі виробництва продукції в регіоні, %		Частка легкої промисловості у загальному обсязі виробництва продукції в регіоні, %
Область	5,1	райони:	
міста:		Андрушівський	0,8
м. Житомир	8,9	Бердичівський	3,1
м. Бердичів	21,1	Смільчинський	13,8
м. Коростень	0,9	Житомирський	0,1
м. Малин	0,8	Овруцький	0,3
м. Нов.-Волинський	6,6	Радомишльський	2,0

В даний час діяльність підприємств легкої промисловості базується головним чином на переробленні давальницької сировини, і переважно – іноземної. Саме завдяки цим схемам стало можливим поступове відродження підгалузі взуттєвого виробництва. Так, протягом аналізованого періоду вартість сировини, одержаної від іноземних інвесторів у галузі легкої промисловості, зросла на 11,9% і її частка у загальному обсязі сировини, одержаної за давальницькими схемами, перевищувала 80%.

Робота на іноземній давальницькій сировині дає певні переваги:

- немає проблем у забезпеченні виробництва власними обіговими коштами для закупівлі сировини;
- вирішується проблема зі збутом готової продукції;
- забезпечуються високі вимоги щодо якості продукції,
- підвищується професійний рівень працівників та зберігаються робочі місця;
- стабільне надходження коштів до бюджету.

Водночас безсумнівним негативом залишається той факт, що функціонування підприємств стає залежним від наявності замовлень іноземних партнерів та обсягу цих замовлень. Підприємства практично не вивчають потреби ринку, не займаються освоєнням нових видів продукції та впровадженням прогресивних технологій, не створюють власних оборотних коштів з метою забезпечення своєї подальшої самостійної діяльності.

Причинами низької прибутковості та нерентабельної діяльності більшості підприємств, що здійснюють операційну діяльність із використанням власної сировини, залишається висока вартість ресурсів та енергоносіїв, низький рівень платоспроможного попиту та висока конкуренція з боку аналогічних зарубіжних товарів.

Однією із суттєвих причин, що гальмує підвищення ефективності роботи та забезпечення стабільного розвитку підприємств легкої промисловості Житомирського регіону є неповне використання інтелектуального капіталу вказаних суб'єктів господарювання, адже відомо, що ефективне використання знань та навичок талановитих, кваліфікованих, досвідчених фахівців – це не тільки можливість досягти поставлених цілей, але й джерело конкурентної переваги. Адже з одного боку, результат творчої діяльності працівників підприємства дає більш високий рівень прибутку, а з другого – підвищення заробітної плати персоналу. Це призводить до створення взаємної зацікавленості власників і колективу в розвитку винахідництва та інтелектуальної діяльності.

В передових сучасних вітчизняних підприємствах галузі інтелектуальні можливості зрештою перетворюються в інтелектуальну власність, а потім – в інтелектуальний капітал, який характеризується сукупністю знань, навичок, умінь людини, її мобільністю, креативністю, можливістю створювати додатковий обсяг промислової продукції.

Отже, при прийнятті стратегічних управлінських рішень для забезпечення конкурентостійкості підприємств необхідно

враховувати очікувані зміни в структурі та рівні розвитку інтелектуального капіталу, оптимально його формувати та ефективно використовувати, що принесе суттєві грошові доходи власнику, персоналу та державі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на результати проведеного аналізу, з метою стабілізації та подальшого покращання ситуації у галузі легкої промисловості доцільним вбачається реалізація таких заходів як:

- обмеження імпорту товарів легкої промисловості за допомогою прийняття спеціального урядового рішення;

- посилення державного контролю за ввезенням товарів на митну територію та забезпечення сплати митних тарифів і зборів у повному обсязі;

- сприяння відновленню галузі льонарства через залучення у галузь інвестицій шляхом створення пільгових умов діяльності для іноземних та вітчизняних інвесторів;

- створення в області кластерів з метою об'єднання виробників всього технологічного циклу – від вирощування льону до виготовлення та продажу готових виробів з нього (зокрема, створення міжгосподарських та міжрайонних підприємств) та розробка на перспективу схеми створення кластеру для решти підгалузей легкої промисловості спільно із відповідними підгалуззями агропромислового сектору;

- розробка та впровадження цільових програм перспективного розвитку нових видів сировини (виготовлення целюлози з біологічної маси та її переробка на штучні волокна і нитки; організація виробництва імпортованих поліуретанових композицій для взуттєвої галузі); кінцевою метою повинно стати повне забезпечення місцевих підприємств високоякісною сировиною;

- забезпечення пропорційного розвитку підгалузей сектору легкої промисловості;

- формування та розміщення держзамовлень та контрактів на такі види продукції як панчішно-шкарпеткові вироби, окремі види одягу та взуття, натільна та постільна білизна тощо;

– сприяння розвитку вітчизняного машинобудування для легкої промисловості, розробка спеціальних державних кредитних програм, які б дозволили суб'єктам господарювання галузі здійснити модернізацію та оновлення своїх виробничих потужностей через продовження терміну кредитування;

– забезпечення підвищення продуктивності праці в галузі шляхом механізації та автоматизації;

– підвищення ефективності формування та використання інтелектуального капіталу підприємств легкої промисловості;

– завершення будівництва стрічкоткацької фабрики у Брусилівському районі Житомирської області (орієнтовна потреба в коштах складає 3,7 млн. грн.);

– перегляд та встановлення економічно обґрунтованих тарифів на електроенергію для промислових споживачів;

– забезпечення та координація співпраці підприємств легкої промисловості із науково-дослідними установами, спрямованої на удосконалення технології шкіряно-взуттєвого виробництва та освоєння матеріалів із поліпшеними технологічними та експлуатаційними властивостями.

Список використаної літератури:

1. Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Академия, 1999.

2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 254 с.

3. Право інтелектуальної власності: Академ. курс: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 672 с.

ШВАБ Ольга Валеріївна – аспірант Київського національного університету технологій та дизайну

Наукові інтереси:

– проблеми формування, використання та оцінки інтелектуального капіталу; мотивація і оцінка діяльності персоналу

ШВАБ Людмила Іллівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки ЖДТУ

Наукові інтереси:

– економіка підприємства, дослідження рівня доходів та якості життя населення України

ЯНЧЕНКО Зінаїда Борисівна – начальнику головного управління економіки Житомирської облдержадміністрації, кандидат економічних наук

Наукові інтереси:

– економіка підприємства, формування та використання виробничого потенціалу підприємства Житомирської області